

ŽIVOT MIMO ÚŘAD

128]

V prvních letech zaměstnání Kafka dělil volný čas mezi literární práci a zábavu. Vytvořil a upevnil se jeho vztah se třemi nejbližšími přáteli, Maxem Brodem, Oskarem Baumem a Felixem Weltschem. Vznikla tak čtveřice, kterou dnes celý svět zná pod názvem Pražský kruh. Scházeli se vždy v bytě některého z nich a předčítali si navzájem své práce, hotové či teprve rozepsané, a diskutovali. K schůzkám docházelo celkem pravidelně do doby, než se i poslední z nich, Max Brod, roku 1913 oženil. Přátelství s Brodem bylo nejintenzivnější a nejpevnější, vytrvalo celý život, překonalo i názorové neshody. Vešlo do dějin světové literatury, do seznamu slavných literárních dvojic. Kafka a Brod také bydleli a pracovali nedaleko od sebe v centru Prahy, dávali si s oblibou schůzky u mariánského sloupu na Staroměstském náměstí a denně se setkávali na cestě z práce, jak to krásně popsál Brod:

27] *Tak jsem den co den na Franze ve dvě hodiny odpoledne čekával u Prašné brány – a dobře, podrobně jsem si přitom prostudoval starého umělecky zdařilého dvojhavého říšského orla ve štítu zemského finančního ředitelství na rohu Hybernské ulice, neboť Franz přicházel vždy později než já – míval v úřadě ještě práci nebo se zapovídal s kolegy – s kručícím žaludkem jsem chodil sem a tam jako patrola, ale zlost rychle vyprchala, když se vynořila přítelova vysoká štíhlá postava, většinou s rozpačitým úsměvem, který víc předstíral, než skutečně vyjadřoval jeho nesmírný úlek, ba zděšení nad tím, že se opozdil. Ruku přitom držel na srdci. „Jsem nevinen,“ značilo to gesto. A navíc se přihnál klusem, takže se mu opravdu nedalo říci nic vyčítavého. Na společné cestě Celetnou ulicí až na Staroměstské náměstí bylo vždy nesmírně mnoho co vyprávět. Ani před domem, kde Franz bydlel, jsme nebývali s řečí zdaleka hotovi. A odpoledne a večer jsme se scházeli znovu.*

129]

130]

Bylo by chybou představovat si Kafku těch let jako nespolečenského, samotářského, zádumčivého a nezuživého mladíka. Od mládí sice v konfrontaci s jinými, zejména s otcem, pociťoval, že není pro život fyzicky dostatečně vyzbrojen, a trpěl hypochondrií, nicméně snažil se ve všem držet krok se svými vrstevníky. Bylo možno ho vídat na plovárně a v řece, ve člunu, na tenisu, na kole i na koni v jízdárně, na dlouhých procházkách i na výletech do pražského okolí. Stejně tak byl zejména v těchto mladších letech pilným účastníkem pražského kulturního dění. Zajímaly ho novinky z technického světa na výstavách a při veřejných atrakcích. Jeho smysl pro svět strojů se vytrýbil i při práci v úřadě. Několikrát roku 1908 navštívil reprezentativní výstavu německé Prahy ve Stromovce u příležitosti 60. výročí panování císaře Františka Josefa. Vedle divů současné techniky, jako byl kinematograf nebo lety balonem, skýtala i podívanou na cyklistické závody a jezdecké dostihy, jakož i nespočet kulturních zážitků v podobě koncertů, divadla a možnosti navštívit vybrané restaurace, vinárny, kavárny, dokonce i japonskou čajovnu nebo zhlédnout moderní strojovnu firmy Ringhoffer anebo habešskou vesnici s živými obyvateli. Německá Praha tu opožděně, ale nikoli neúspěšně soupeřila s dvěma veleúspěšnými českými výstavami 90. let na téměř místě. Časté, jak se dovidáme z korespondence

131]

132]

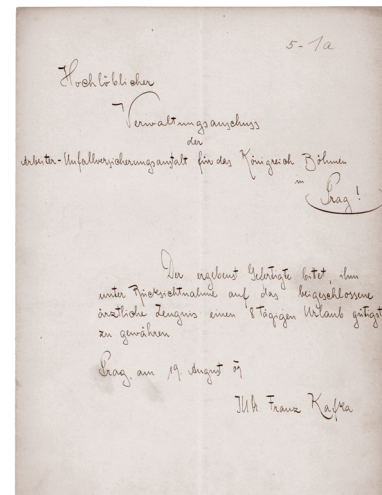
a později z *Deníků*, byly Kafkovy návštěvy Zemského, dnešního Stavovského, a Nového německého divadla, kde vídal i hostující slavné herce z berlínských, lipských, drážďanských a vídeňských divadel, často i obdivovaného Adolfa Bassermanna. Skoro výjimečné mezi jeho německými současníky byly Kafkovy občasné návštěvy pražských českých divadel, byť volba kusů nebývala vždy optimální a výsledný dojem někdy příliš příznivý. Obzvláště silně však na Kafku zapůsobilo divadlo hrané v jidiš, a to zejména představení ubohé, skromně vybavené skupiny osmi chasidských herců ze Lvova, jejichž hry v staroměstské kavárně Savoy navštívil v roce 1912 snad dvacetkrát. Probudily v něm autenticky prožívaný pocit židovství, o němž sám, obklopen odmítaným asimilovaným „západním“ židovstvím, celý život marně usiloval. S předním hercem skupiny Jicchakem Löwym navázal přátelství, zorganizoval jeho vystoupení v pražské Židovské radnici a uvedl je před pražským dosti lhostejným publikem získávacím proslavem. V mladších letech Kafka občas zavítal i do opery, zejména se mu, zdá se, líbila Bizetova *Carmen*. Zvláštním způsobem ho přitahoval balet v podání hostujících ruských tanečnic. Neopovrhoval však ani lehčí múzou, operetou, vaudevillem, varieté nebo kabaretem, který se v pražské Lucerně ve Vodičkově ulici stal krátce před I. světovou válkou senzační novinkou. Střídala se tam česká a německá představení, Kafka viděl v roli kabaretního klauna či artisty i Artura Longena, tehdy ještě pod jménem Pittermann. Velice ho přitahovalo kino, němý film i první hrané filmy typu *Bílá otrokyně*, drásavého příběhu prostitutky. Nejvíce ho, zdá se, zajímaly tzv. vědecké, dnes bychom řekli dokumentární filmy, zejména z exotických zemí a s exotickými zvířaty. Na cestách zase Kafku velice lákaly fotografie tzv. císařského panoramatu.

- 128] Kavárna Arco na rohu Hyberské a Dílžďené ulice.
- 129] Max Brod, karikatura Adolfa Hoffmeistersa.
- 130] Palác Lucerna ve Vodičkově ulici.
- 131] Jicchak Löwy.
- 132] Franz Werfel.
- 133] Scéna z Voltairova života, obraz Jana Hubera v pařížském muzeu Carnavalet.
- 134] Kafkova žádost o týdenní dovolenou ze zdravotních důvodů.

133]

134]

CESTY DO CIZINY

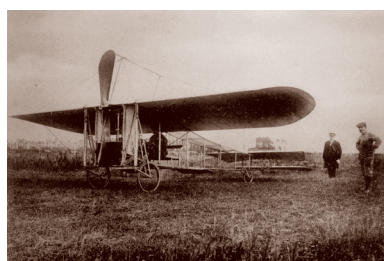
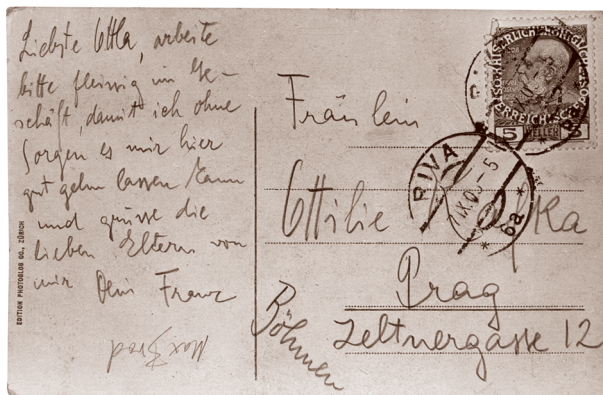
Dovolené u nového zaměstnavatele, řádné i mimořádné, trávil Kafka často s přáteli, poprvé v září 1909 s bratry Maxem a Ottou Brodovými. Odebrali se na jih, do hornoitalské Rivy u Gardského jezera, na jehož vodách a v jehož okolí prožili pár bezstarostných dnů. Velkou senzací se pro ně, hlavně pro Kafku, stal mezinárodní letecký den na letišti Montecchiari u nedaleké Brescie. Poprvé v životě tam přátelé zblízka spatřili přípravu letců v hangárech i vlastní dosud nevídaný vzlet aeroplánů a umění pilotů na zázračných létajících strojích. Vybrané obecenstvo, mezi jiným operní skladatel Giacomo Puccini a fanatik aviatiky spisovatel Gabriele d'Annunzio, dodávalo této velkolepé podívané lesku. Kafka pak pod názvem *Aeroplány v Brescii* neprodleně napsal patrně jednu z prvních reportáží na toto téma v Čechách a uveřejnil ji ve fejetonu pražské *Bohémie*, kde už dříve i později publikoval drobnější příspěvky. Za rok nato v říjnu 1910 se ve stejném složení podařilo uskutečnit desetidenní cestu do Paříže. Jako vždy se přátelé na cestu detailně připravili, např. aby se zdokonalili v jazyce, chodili na lekce francouzštiny. Hned první večer strávili ve *Folies-Bergères* na Montmartru. V *Musée Carnavalet*, historickém muzeu města Paříže, Kafku nesmírně zaujal Huberův obraz Voltaira: s jakou vitalitou a úsporou času pracuje, i když se obléká. Brod Kafkovo setkání s obrazem popsal:

28] Kafka zůstal stát před starou rytinou, zobrazující epizodu z Voltairova života: nemohl se od toho obrazu odtrhnout, i později o něm často mluvil: je na něm vidět Voltaira, jak zrovna vyskočil z postele, má na hlavě ještě noční čepic – a s jednou rukou velitelsky nataženou, zatímco druhou si přidržuje kalhoty, začíná už s bleskem v očích svému sluhovi cosi diktovat. Pochopil jsem asi, co Kafku na té rytině [...] tak okouzlo: oheň ducha, v ducha rovnou převedená nevšední vitalita vyvoleného člověka.

V dalších dnech Pražané neopomněli navštívit salon tehdy už proslulé firmy Pathé, kde za vhozenou minci bylo možno podle vlastní volby vyslechnout hudbu z gramofonu (v Paříži nazývaného pathéfon). Dále přátelé ještě čekala hra bratří Goncourtů *Manette Salomonová* v divadle Odéon, a když se rozdělili, zhlédl Kafka v Invalidovně aspoň okénkem z blízkosti nepřístupný hrob Napoleona, o něhož se dlouho obzvláště zajímal. Svůj pobyt ve městě zakončil návštěvou dostihů – nedobrovolně, protože furunkulóza ho donutila vrátit se předčasně do Prahy. V Praze potom hojněji navštěvoval přednášky a pořady francouzských hostů. Velkou společnou cestu ve dvou podnikli Kafka s Maxem Brodem koncem léta roku 1911.

135]

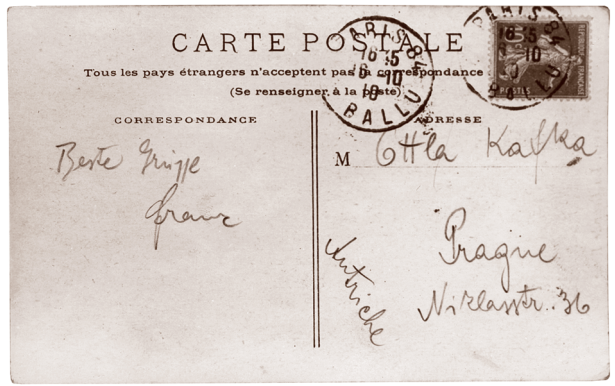
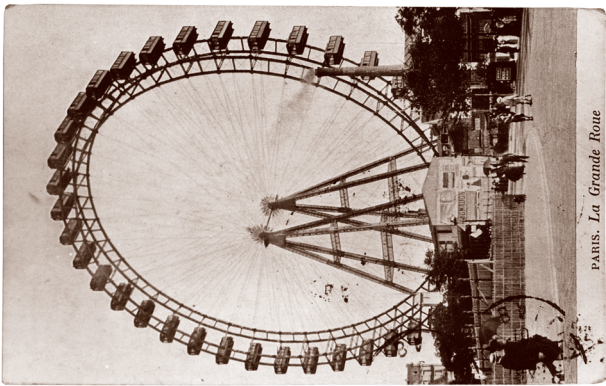

136]

Vedla přes Mnichov německým Švýcarskem přes Curych, Luzern a okolní jezera a přes italské Ticino s Luganem a jeho malebným okolím do Itálie, do Milána, kde pro obavy z cholery plán cesty změnili a přes Stresu ji zakončili ve Francii, v Paříži. Cestovatelé se dohodli, že si každý během cesty povedou deník, koncipovaný zvláštním způsobem tak, že bude zároveň zachycovat, co dělá a jak události vidí ten druhý. Po návratu pak zamýšleli poznatky a zážitky z cesty zpracovat do podoby jakéhosi cestovního románu. Deníkové záznamy obou cestovatelů se zachovaly a umožňují sledovat shody i rozdíly v pohledu na společné zážitky. Kafkův text vyniká přesností, ostrostí popisu, viděné věci zachycuje jakýmsi výstižnými stenogramy, méně často přechází v souvislejší plynulé vyprávění. Brod je ve svém projevu rozvláčnější, konvenčnější, souvisleji vypráví a pečlivě stylizuje, ale ani u něho nechybí bystrý postřeh a trefný poznatek. Příroda, kultura, lidé, všední život, často v zdánlivě bezvýznamných nebo i odpudivých detailech – vše je zajímavé. Pozoruhodná je rovnovážná, jistě předem pečlivě připravená skladba jejich cestovního programu: kultura v širokém záběru na jedné, senzační kuriozity, oddych a zábava na druhé straně. Nepřekvapí v těch dobách „dvojitá morálka“ ani častá návštěva bordelů a pozornost věnovaná jejich dámskému osazenstvu. Je obdivuhodné, co všechno stihli při krátkosti času, který jim byl vyměřen. V Paříži např. viděli Kafkovu oblíbenou operu, Bizetovu *Carmen*, a z činoher Racinovu *Faidru*. Když přišli do Louvru, zjistili, že právě před několika dny byla (naštěstí jen načas) ukradena Leonardova *Mona Lisa*. Obzvlášť oba Pražany – není divu – zaujalo pařížské metro, jemuž oba v denících věnovali mnoho místa. Brod pak odjel zpátky do Prahy, kdežto Kafka přes Basilej na týdenní pobyt do sanatoria přírodní léčby Erlenbach u Curyšského jezera. O pobytu v Erlenbachu si však už dníkové záznamy nevedl. Trpěl v té době už pocity, že jeho tělesná kondice není dostatečná, a dočetl se o tomto sanatoriu pravděpodobně v časopise doporučujícím přírodní léčbu. Tam byla prováděna velmi originálním způsobem. Večery se trávily hromadným poslechem gramofonu nebo předčitatelů místní literatury. Do sanatoria byl jako novota už zaveden elektrický proud, ale muselo se jím šetřit. Kdo svítil víc, musel si připlatit. Po návratu se s Kafka s Brodem pustili do psaní románu o dvou cestujících přátelích, který nazvali *Richard a Samuel*, podtitul *Malá cesta středoevropskými kraji*. Protagonisté, Richard, ztělesňující Kafku, a Samuel, za nímž se skrýval Brod, si v něm vyměňovali dlouhé, i několikastránkové repliky a obsah měl zřejmě odpovídat záznamům *dvou přátel rozličného charakteru v paralelních cestovních denících*, jak napsali v krátkém úvodu:

29] *Vzájemně se ctí, třebaže jsou si navzájem nepochopitelní. Na mnoho způsobů pocítují přitažlivost i odpor. Popisuje se, jak je tento vztah zprvu vydrážděn do překotné intimity, aby se po několika incidentech na nebezpečné půdě Milána a Paříže oboustranně uklidnil a upevnil v mužném porozumění. Cesta končí tím, že oba přátelé spojí své schopnosti k novému, jedinečnému uměleckému podniku.*

Brzy se však objevily neshody a práce hned po první kapitole Kafkovým příčiněním uvízla. Brodův text se mu nelíbil. Od počátku souhlasil s myšlenkou paralelního deníku, ale byl proti tomu, aby se současně s popisem cesty zaujímal postoj jednoho cestovatele k druhému. Výsledek byl, že práce zůstala jako tolik jiných

137]

Morgen-Ausgabe.

82. Jahrgang.

BOHEMIA

Prag, Mittwoch, 29. September 1909.

Manuskripte werden nicht zurückgegeben.

Taglich 2 Ausgaben:
6 Uhr früh, 6 Uhr nachm.

Redaktion: I. Hauptgebäude,
Administration: II. Hauptgebäude,
Expedition: II. Hauptgebäude.

Telefon-Verbindung:
Redaktion Nr. 636 und 2799,
Administration, Expedition und
Verlag Nr. 90,
Graben-Filiale Nr. 2757.

Filiale Graben Nr. 15.

Bezugspreise für beide Ausgaben:

für Prag: monatlich
Bei Abnahme ... K. 2.40
Bei Einzel-Zustellung ... K. 2.20
Einzel-Nummer ... 8 h und 2 h

Durch die Post:
Bei halbjährlicher ... K. 9.30
Bei Einzel-Zustellung ... K. 9.20
Einzel-Nummer ... 10 h und 4 h

Druck und Verlag:
K. U. K. Hofbuchdrucker
A. Haase, Prag.

Wackerles letzte Operationen.

Die Sitzung des ungarischen Reichstags.

Ministerpräsident Dr. Wackerle.

Die Aeroplane in Brescia.

Was Franz Kafka (Prag).

Wackerles letzte Operationen. (Text continues with news about the Hungarian Parliament and the resignation of the Prime Minister.)

Die Sitzung des ungarischen Reichstags. (Text continues with details of the parliamentary session.)

Ministerpräsident Dr. Wackerle. (Text continues with news about the resignation of the Prime Minister.)

Die Aeroplane in Brescia. (Text continues with news about an airplane crash in Brescia.)

Was Franz Kafka (Prag). (Text continues with a report on Franz Kafka's health and activities.)

138]

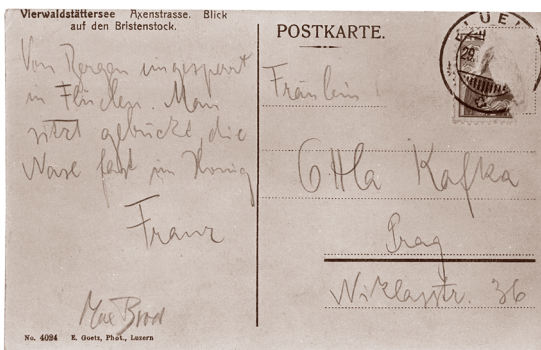
Kaskových prací torzem, které nicméně neprodleně vyšlo tiskem v *Herder-Blätter* Willyho Haase. V červnu 1912 požádal Kafka o týden mimořádné dovolené ze zdravotních důvodů. Když mu bylo vyhověno, připojil jí k dovolené řádné a rozhodl se jet znovu do světa s Maxem a poslední týden strávít sám v sanatoriu. Tato

135] Pohlednice sestře Ottle z cesty s Maxem Brodem do Rivy (7. 9. 1909).

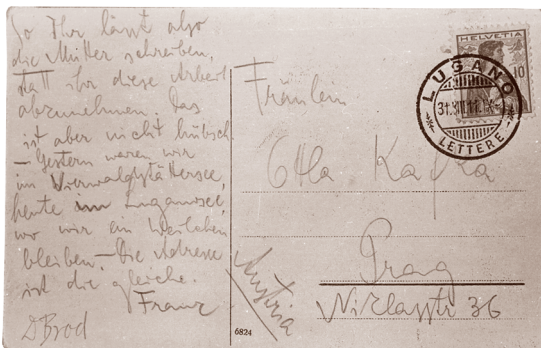
136] Snímek z leteckého dne v Brescii.

137] Pozdrav sestře Ottle z cesty do Paříže s bratry Brodovými (16. 10. 1910).

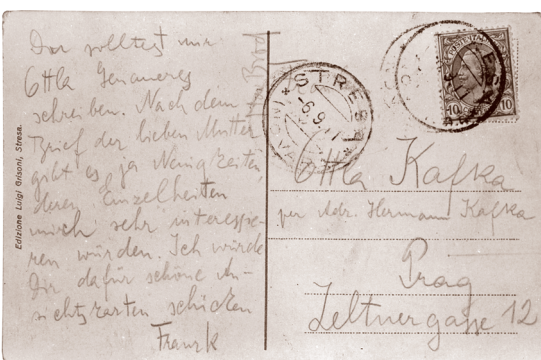
138] Kafkův fejeton o leteckém dnu v Brescii v pražské Bohemii.

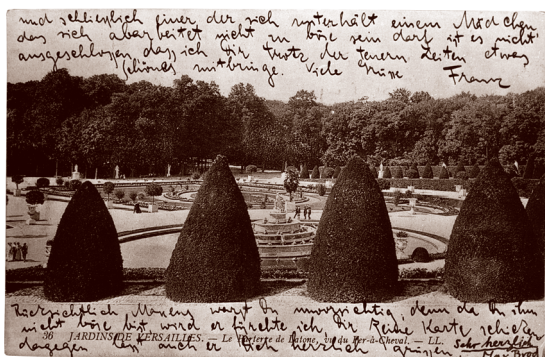
139] Pohlednice sestře Ottilie z cesty Švýcarskem a Itálií s Maxem Brodem (Švýcarsko, Flüelen, Vierwaldstätter See, 29. 8. 1911).

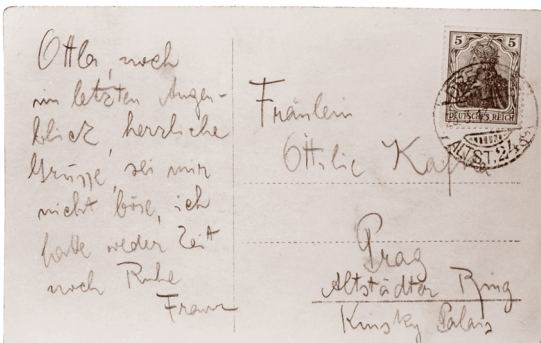
140] Pohlednice sestře Ottilie ze Švýcar (Luganské jezero, 30. 8. 1911).

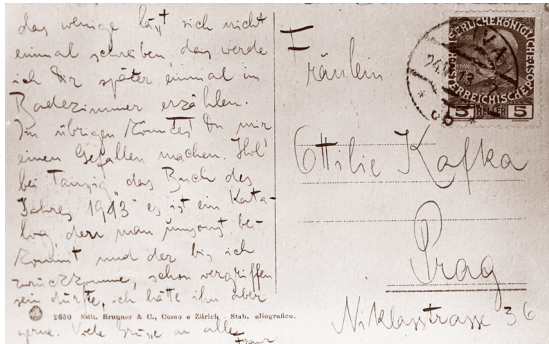
141] Pohlednice sestře Ottilie z Itálie (Stresa, Lago Maggiore, 6. 9. 1911).

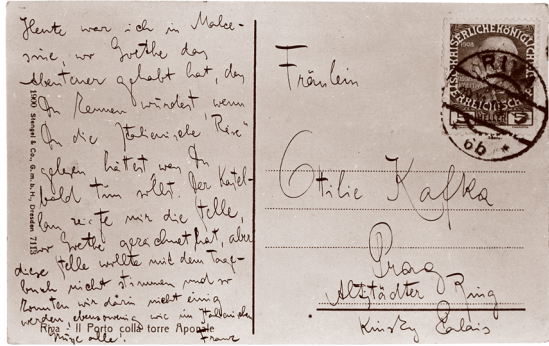
142] Pohlednice sestře Ottilie z Paříže (zahrady ve Versailles, 13. 9. 1911). [Faksimile v příloze, číslo III/10]

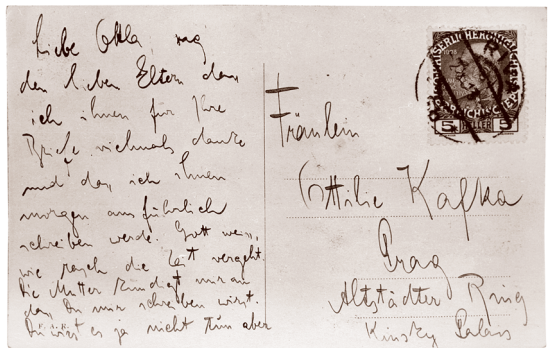
143] Pohlednice sestře Ottilie z Dráždan, při návratu z cesty do Berlína (25. 3. 1913).

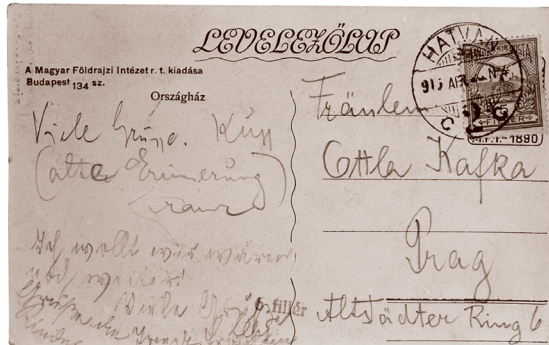
144] Pohlednice sestře Ottle z Rivy (Lago di Garda, Isola Garda a Monte Baldo, 24. 9. 1913).

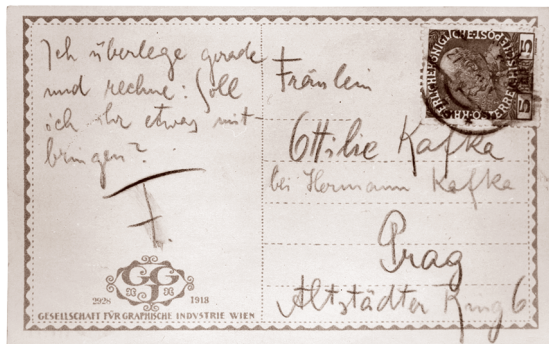
145] Pohlednice sestře Ottle z Rivy (přístav a Forre Aponale, 28. 9. 1913).

146] Pohlednice sestře Ottle z Benátek (Sala del Maggior Consiglio v Dóžecím paláci, 2. 10. 1913).

147] Pohlednice Ottle z cesty do Uher se sestrou Elli (Budapešť, Parlament, 25. 4. 1915).

148] Pohlednice sestře Ottle z Vídně (Kaiser Wilhelm - Ring, 27. 4. 1915).

149]

150]

151]

poslední společná cesta vedla na konci června 1912 nejprve přes Lipsko do Výmaru, Mekky německé klasiky, a také na ní si cestovatelé vedli paralelní deník. Pro Kafku, kterému kontakty s nakladatelským světem dosud organizoval Brod, měla životní význam: v Lipsku se po prvé setkal se svým budoucím nakladatelem Kurtem Wolffem, který pak léta vydával jeho dílo. Týden pobytu ve Výmaru věnovali přátelé výhradně oběma výmarským klasikům, kteří, zejména Goethe, pro Kafku byli nejen obecně uznávanými archetypy světové klasiky, ale i živým pramenem literární tvorby. Kafka tu také více v srdci a myslí než ve skutečnosti prožíval několikadenní milostný román s dcerkou správce Goethova domu na Frauenplanu Margarete Kirchnerovou. Po několika dnech se s Brodem rozloučili a Kafka odjel do konce měsíce na zbytek dovolené do Justova sanatoria přírodní léčby Jungborn v pohoří Harz. I tento pobyt zachytil v deníkových záznamech, které ke konci přecházejí v souvislé vyprávění. Pestrosti tamějšího společenského života se Kafka nestačil divit. Součástí léčby byly míčové hry, zemědělské práce na okolním pozemku (Kafka sušil seno a svázal krmivo) a dlouhé procházky do blízkých vesnic. Byl pěstován sborový zpěv, pacientům občas vyhrávala vojenská hudba a v blízkém listnatém lesíku se mohli účastnit bohoslužby s ambrosiánským zpěvem. Kafka dokonce v okolní vsi tančil na střelecké slavnosti. V čítárně pravidelně každý den přečetl kapitolu z bible. Po dnech prožitých v září roku 1913 s pocíty odcizení na dvou vídeňských kongresech, služebně na kongresu o záchranářství a ochraně proti úrazům a soukromě jako návštěvník sionistického kongresu, strávil Kafka skoro týden v severní Itálii. Jel přes Terst do Benátek a Verony a pak se na necelé tři týdny usadil v Rivě, v sanatoriu a vodoléčebném ústavu Dr. von Hartungen. Vedla ho k tomu zřejmě i krutá nespavost, na niž si v dopisech z Vídně stěžuje, hlavně však jedna z dalších krizí ve vztahu k Felice Bauerové, s níž byl v té době přerušen písemný styk. Stejně tak si nepsal deník a s přáteli korespondoval minimálně. Chodil v okolí Rivy po stopách Goethových. Míru jeho odcizení ve vztahu k Felice vyjadřuje pasáž z dopisu, jež z Rivy poslal Brodovi:

30] [...] *dychtím po samotě, představa svatební cesty mě děsí, pohled na svatební pár je mi odporný, ať už k němu mám nějaký vztah nebo ne, a když si chci něco zhnusit, stačí, abych si jen představil, jak nějakou ženu беру kolem boků. Vidíš – a přesto, ačkoliv ta věc je u konce a já už nepíšu a nic napsaného nedostávám – přesto, přesto neuniknu. V představách se tu totiž jedna nemožnost objevuje tak blízko vedle druhé jako ve skutečnosti. Nemohu žít s ní a nemohu žít bez ní.*

V Rivě došlo k události, pro Kafkův milostný život charakteristické: Zamiloval se do mladé dívky, která v Kafkově životopise figuruje jako Švýčarka G. W. a jejíž totožnost není dodnes bezpečně zjištěna. Jen v Kafkově pozdější korespondenci nacházíme pravděpodobně její drobnou stopu: v dopise jeho známému, českému literátovi Františku Kholovi. Kafka v něm Kholovi radí při volbě sanatoria a dává mu na vybranou mezi sanatoriem Dr. Hartunga v Rivě, které zná, a sanatoriem Dr. Ernsta v Pegli u Janova, které nezná, které však *zůstává jeho snem*. Sám se rozhodně přiklání k Pegli a dodává: *Samozřejmě mi musíte napsat, jestli tam pojedete, pošlu pak po Vás pozdrav jedné známé*. Je velmi pravděpodobné, že šlo o záhadnou G. W., s níž před půl rokem prožil v nedaleké Rivě milostný román a která byla možná na obou místech zaměstnankyní sanatoria. Dva měsíce nato se Kafka s milostnou epizodou v Rivě svěřil v dopise Felice:

149] Kafkova kresba Zahradního domu.

150] Goethův Zahradní dům (Gartenhaus) ve Výmaru.

151] Kafkův nakladatel Kurt Wolff.